

## Merkilliset filosofit

Diogenes Laertios, *Merkittävien filosofien elämät ja opit.*

Suomentanut Marke Ahonen.

Summa, Helsinki 2002. 620 s.

Muutama vuosi sitten syntyneen uuden Summa-kustannusyhtiön julkaisema Diogenes Laertios -käännös on merkittävä työ ja ansaitsisi ehdottomasti olympiamitalin 400 sivun käännöksestä. Herää kysymys, miksi vasta nyt – vuosikymmeniä Mannisen, Hollon ja Saarikosken aikojen jälkeen – antiikin kirjailijoiden laajemmillekin opuksille löytyy jälleen suomenkielisiä kääntäjiä.

*Merkittävien filosofien elämien ja oppien* kääntäjä Marke Ahonen kutsuu käännöksensä laajassa selitysosassa kirjan kirjoittajaa Laertiokseksi. Nimi esiintyy antiikin lähteissä kuitenkin myös monissa muissa muodoissa. Ehkä olisikin syytä puhua hieman tuttavallisemmin Diogeneestä – silläkin uhalla, että kirjailijamme saattaa näin sotkeutua esimerkiksi kuuluisaan kyynikkofilosofiin Diogenes Sinopelaiseen. Siinä ei nimittäin olisi mitään tavatonta, sillä, kuten Diogeneen teoksesta käy ilmi, samannimisten sotkeutuminen toisiinsa oli hyvin tavanomaista kreikkalaisessa historiankirjoituksessa. Kreikkalaisilla näyttää olleen jonkinlainen viehtymys nimien vastaavuuksiin, mikä käy ilmi myös joistakin teosten nimistä, joihin Diogenes kirjassaan viittaa, kuten *Samannimisistä runoilijoista ja kirjailijoista* tai *Historialliset vastaavuudet pääkohditain*.

### Diogeneen tarkoitusperät

Diogenes ei ole historiankirjoittaja nykyisessä mielessä. Hänen teoksensa on ennen kaikkea kokoelma, joka on laadittu hyvin hajanaisen aineiston pohjalta. Diogenes antaa yleensä viitteen lähteenä käyttämiinsä teoksiin, mutta nykyisestä ”lähdekritiikistä” hänellä ei ole tietoaakaan. Tämän takia *Merkittävien filosofien elämiä ja oppeja* ei ehkä kannatakaan lähestyä filosofian histo-

riana nykyisessä mielessä – vaikka se onkin itse toki osa filosofian historiaa – vaan pikemminkin näytteenä antiikin filosofianhistoriallisesta kirjoituksesta.

Ahosen mukaan Diogeneen pyrki-myksenä on ”kuvata filosofeja henkilöinä eikä niinkään hahmottaa filosofian historian yleisiä kehityslinjoja” (s. 436). Kuitenkin juuri lähdekritiikin puutteen takia näyttää siltä, ettei Diogeneen tarkoituksena ole ollut esittää täydellisen totuudenmukaista kuvausta edes filosofien elämistä – mitään kovin yksiselitteistä kuvausta ei Diogeneen eläessä (200-luvulla jKr.) liene ollutkaan. Sen sijaan oli valtava määrä eri koulukuntiin kuuluvien filosofien elämää kuvaavia anekdootteja. Näin ollen Diogenes esittää yleensä kirjansa ”elämät” vain ”oppien” kuvitteellisina sovelluksina. Tämä näkyy muun muassa tavassa, jolla tietyt anekdootit ja perusteemat toistuvat elämäkerrasta toiseen liittyen aina niihin filosofeihin, joiden opetuksen luonteeseen ne parhaiten sopivat. Kun Platonilta kysyttiin, jäisikö hänestäkin ihmisten mieliin tarinoita samoin kuin hänen edeltäjistään, hän vastasi osuvasti: ”Ensin täytyy saada nimeä ja sen jälkeen muisteltavaa on paljonkin.”

Elämät ja opit ovatkin antiikin filosofiassa nähtävästi myös liittyneet nykyistä perusteellisemmin toisiinsa. Ahonen pyrkii ehkä liian voimakkaasti erottamaan ”historialliselta arvoltaan kyseenalaisten anekdoottien” (s. 456) sisältöä filosofien ”varsinaisesta filosofisesta ajattelusta” (s. 522). Anekdoottithan juuri ovat diogeneläisen filosofian historian perusaineistoa ja kuvastavat varhaisten filosofien käytännönläheistä ajattelua. Tieteellisen arvovallan turvin on ehkä liiankin helppoa julistaa, mitkä 1800 vuotta vanhoista anekdooteista ovat ”keksittyjä”. Nykyaikaisen lukijan luulisi myös osaavan itse arvioida anekdoottien totuudenmukaisuutta.

## Kirjan sisältö

Diogeneen kirjan pohjalta voi hyvin arvioida antiikin filosofiakäsityksiä. Stoaisten vakiinnuttaman kolmijaon mukaan filosofiaan kuuluivat logiikka, fysiikka ja etiikka – nämä käsitettiin tosin huomattavasti laajemmassa mielessä kuin uuden ajan tieteessä: esimerkiksi logiikkaan kuului ”kielitiede” ja fysiik-

kaan kaikki ”luonnon” (*fysis*) tutkimus. Kreikkalaisilla filosofia ja ”tiede” eivät nähtävästi olleet vielä niin erillään toisistaan – toisaalta kumpikin liittyi perustaansa myöten myös siihen, mitä uudella ajalla alettiin kutsua taiteeksi: ennen kaikkea tietenkin runouteen ja proosakirjallisuuteen mutta myös esimerkiksi musiikkiin (varsinkin pythagoralaisilla).

Kirja sisältää anekdoottien ohella myös doksografisia jaksoja, joissa filosofien oppeja pyritään kuvailemaan järjestelmällisesti. Diogenes vieläpä luettelee jokaisen elämäkerran lopuksi kaikki filosofien kirjoittamiksi väitetyt teokset, joita saattoi olla jopa satoja. Ikävä kyllä juuri nämä ”varsinaista” filosofiaa edustavat osuudet ovat usein juuri kaikkein tylsimpiä. Doksografisen tylsyyden huippua edustavat ehdottomasti jaksot, joissa asioiden lajittelulla ei tunnu olevan loppua (ystävyyttä on kolme lajia, valtiomuotoja on viittä lajia, jne.)

*Merkittävien filosofien elämät ja opit* on kuitenkin merkittävä osoitus antiikinaikaisesta anekdoottikirjallisuudesta. Diogeneen filosofeilla tuntuu olevan loppuun varasto ”osuvia ja käyttökelpoisia lausahduksia”, jotka liittyvät lähes aina johonkin käytännön tilanteeseen. Anekdootit jakaantuvat erilaisiin tyypeihin filosofien tyylin mukaisesti. Esimerkiksi häpeämättömyyden rajoja hipovat, punkkarimaiset kyynikot seikkailevat usein hullunkurisissa anekdooteissa, kun taas Pythagoraan kaltaiset pyhät miehet eivät koskaan alennu naurettaviin tilanteisiin.

Varsinkin esisokraatikkoihin liittyy monia juttuja, joissa filosofi kääntää hänelle esitetyn kysymyksen pääläelleen. Esimerkiksi kun Thaleelta kysyttiin, miksei hän kuole, vaikka hänen mukaansa kuolema ei eroa lainkaan elämästä, hän vastasi: ”Siksi että se ei eroa lainkaan elämästä.” Kun taas Solonilta kysyttiin, miksi hän itki kuollutta poikaansa, vaikkei siitä ollut mitään hyötyä, hän vastasi: ”Juuri siksi minä itkenkin, koska siitä ei ole minulle mitään hyötyä.”

Filosofi pyrkii usein lausahduksessaan osoittamaan jonkin puutteen toisen esittämässä käsityksessä. Jonkun väitettyä, ettei Anaksagoras muka välitä lainkaan isänmaastaan, Anaksagoras vastasi: ”Minähän välitän isänmaastani kovasti” – ja osoitti samalla taivasta.

Sokrateen vaimon valittaessa miehensä kuolemanrangaistuksen epäoikeudenmukaisuutta Sokrates puolestaan kysyi: ”Sinäkö haluaisit, että se olisi oikeudenmukainen?”

Kyynisiin filosofeihin liitetyissä jutuissa eettinen opetus liittyy usein alatyyliseen tilannekomiikkaan. Esimerkiksi kun kyynikko Krates kerran jätti vastaamatta Stilponin esittämään kysymykseen ja sen sijaan pieraisi, Stilpon sanoi hänelle: ”Tiesinhän minä, että sinusta saa helpommin irti mitä tahansa muuta kuin oikean vastauksen.” Varsinainen kyynikoiden kyynikko on kuitenkin Diogenes, joka joidenkin mielestä osoitti filosofisessa toiminnassaan pelkästään sairaalloista huomionkipeyttä. Diogenes muun muassa sanoi useimpien ihmisten olevan sormenmittan päässä hulluudesta: ”Jos nimittäin kulkee keskisormi pystyssä, ihmiset luulevat hulluksi, mutta jos kulkee etusormi pystyssä, kukaan ei luule hulluksi.” Julkisella paikalla masturboidessaan Diogenes selitteli varmaankin järkytyneelle yleisölleen: ”Kunpa nälänkin saisi loppumaan vain hieromalla vatsaa.” Platonin mukaan diogeneläiseen filosofiaan oli vain yksi lääke: ”Jos todella tahdotte sääliä häntä, menkää tiehenne.”

Diogeneen kirja on todellinen koomisten yksityiskohtien aarrearkku: miltä kuulostaa esimerkiksi ”shamaani” Epimenides, joka nukahti erääseen luolaan viideksikymmeneksiseitsemäksi vuodeksi tai Diogeneen kuvaus Speusippoksen opeista: ”Kaineus sanoo, että hän esitti ensimmäisenä julkisesti sen, mitä Isokrates kutsui salaiseksi opiksi. Hän keksi myös ensimmäisenä keinon, jolla polttopuut saadaan pinottua niin, että niitä on helppo kantaa.” Muita huumorin kukkasia teoksessa edustavat muun muassa herkulliset Homeros-pastissit ja huvittavat kreikankieliset sanaleikit, joiden jujua joutuu tosin käännöksessä hakemaan kirjan loppuun sijoitetusta selitysosasta. Jonkinlaisena surkuhupaisuutena voidaan nähdä myös Diogeneen omat, kömpelydestään kuuluisat runot, joilla hän kuvailee filosofien erilaisia kuolemia:

*Arkesilaos, miksi sinun sekoittamatonta viiniä*

*piti mennä juomaan säästämättä, niin että järki jätti?*

*Ei siinä mitään, että kuolit, mutta että loukkasit*

*Muusia kohtuuden mitan ylittävällä maljallasi.*

Ei pidä myöskään unohtaa otteita filosofien omista kirjoituksista. Diogenes saattaa esimerkiksi viitata johonkin kirjaan ja sanoa, että se on se, joka alkaa näin: ”Jokaisen käsittelyn aluksi tulee nähdäkseni esittää sellainen lähtökohta, joka on kiistatta hyväksyttävissä.” Diogeneelta ovat peräisin monet esisokraattikkojen fragmentit sekä Epikuroksen kirjeet ja mietelauseet. Mukana on myös muita mielenkiintoisia kirjeitä ja muun muassa laajoja testamentteja (todennäköisesti kuitenkin myöhempiä jäljitelmiä).

Kaiken kaikkiaan *Merkittävien filosofien elämät ja opit* on hyvin tärkeä kirja ja se on ymmärrettävästi kiinnostanut monia uuden ajan filosofi- ja esimerkiksi Friedrich Nietzsche kirjoitti vuonna 1868 latinankielisen tutkielman Diogeneen lähteistä (*De Laertii Diogenis fontibus*). Mutta Diogeneen kirjan tärkeys ei ehkä niinkään perustu sen varsinaisiin ansioihin filosofian historian saralla, vaan siihen, ettei antiikin ajalta ole säilynyt muita vastaavia teoksia.

## Käännös ja selitykset

Muinaisesta kreikan kielestä kääntäminen on jo sinänsä sen verran hankalaa, että on nostettava hattua jokaiselle, joka siihen ylipäätään ryhtyy. Harva osaa enää arvioida, missä määrin lopputulos vastaa alkutekstiä. Marke Ahosen käännös on joka tapauksessa sujuvaa suomen kieltä ja sitä on ilo lukea.

Tähän asti on Diogeneen lukijan pitänyt turvautua esimerkiksi Loeb Classical Libraryn julkaisemaan englanninkieliseen käännökseen *Lives of Eminent Philosophers*, jonka laati vuonna 1925 Cambridgen sokea klassikko R. D. Hicks. Ahosen käännös lyö kyllä Hicksin laudalta, mutta Loebin ansioksi on luettava käännöksen viereen painettu alkuperäisteksti, jota seuraamalla kreikantaitoinen pääsee perille käännöksen puutteista. Kadunmiehen kannalta yhtenä huomattavimmista eroista Ahosen ja Hicksin käännösten välillä voidaan nähdä suhtautumista asioihin, joita englannin kielessä kutsutaan nimellä *obscenities*. Hicks osoittaa suorastaan viktoriaanista lahjakkuutta siistiessään

Diogeneen ajoittain ronskinpuoleista kieltä, Ahonen puolestaan kuvaa esimerkiksi kreikkalaisten seksuaalista tapakulttuuria ja sanastoa hyvinkin asiantuntevasti.

Doksografisissa osioissa Ahonen on joutunut koville. Varsinkin stoalaisen filosofian osuus sisältää niin paljon kreikankielistä filosofista sanastoa, että sen kääntämisen on täytyntä olla piinaava – kuitenkin lopputulos on ihailtava: esimerkiksi *fantasian* kääntäminen ”vai-kutelmaksiksi” ja *fantasman* ”kuvitelmaksiksi” on jo herättänyt huomiota. Kreikkalaisilla näyttää olleen varsinainen vimma asioiden sanalliseen lajitteluun ja sanojen ”oikein käyttämiseen”. Stoalainen Khryssippos kirjoitti kirjan, jonka nimi oli *Siitä, että Zenon käyttää sanoja oikein*. Mutta näin herääkin kysymys: Miten kääntäjä käyttää sanoja oikein? Miten kreikan kieli ja suomen kieli vastaavat toisiaan? Kääntäjä on vaikean tehtävän edessä yrittäessään kääntää kreikkalaista omista sanoistaan hullaantunutta kirjoitusta samalla kuitenkin pysyen uskollisena omalle kielelleen.

Diogeneen kirja ei ole täydellinen. Ei kirjallisuutena eikä myöskään käsikirjoituksena: esimerkiksi seitsemäs kirja katkeaa kesken ja jopa kahdenkymmenen stoalaisfilosofin elämäkerrat jäävät kuulematta. Alkuteksti pitää sisällään käsikirjoitusten pitkän historian tuomia aukkoja, selviä kopiointivirheitä, epämääräisiä ilmauksia ja muita kummallisuuksia. Ahonen on käännöksessään paljolti väistänyt nämä puutteet, mutta onneksi hän tuo asioihin selkoa käännöksen loppuun liitettyssä selitysosassa. Olisi kuitenkin ollut kiinnostavaa kuulla enemmän käsikirjoitusten historiasta.

Selitysosaa on hyvin perusteellinen, suorastaan referoiva ja voisi laajuudessaan – yli 200 sivua! – melkein muodostaa oman kirjansa. Kummastusta kyllä herättää, miksi näin hölmö teos saa osakseen näinkin raskaan kommentaarin, kun samalla monia parempia kirjoja julkaistaan selityksittä. Ei niin, etteikö olisi joka tapauksessa suuri riemu lukea Ahosen oppineita selostuksia teoksen historiallisesta taustasta ja filologisista ongelmista.

Ahonen edustaa kuitenkin niin maltillista linjaa, että hän joutuu vaikenemaan tyystin monista mielenkiintoisista antiikin filosofian tulkinnoista. Klaus Heldiä mukaillen voisi sanoa: vaikka tässä annetaankin uskomattoman paljon

arvoa tarkkanäköisyydelle ja kyvyille yhdistellä asioita, antiikin filosofien ajattelun vakuuttavuudelle ei kuitenkaan asetuta ennakkoluulottomasti alttiiksi, vaan pohjimmiltaan heidän ajatuksiaan analysoidaan ”kuin eksoottisten eläinten elonmerkkejä” (*Heraklit, Parmenides und der Anfang von Philosophie und Wissenschaft*).

Ongelmallista onkin, että Diogeneen *Merkittävien filosofien elämät ja opit* vahvistaa ehkä nimenomaan kuvaa antiikin filosofeista ”eksoottisina eläiminä”, joiden sanomisiin ei kannata perehtyä sen syvällisemmin. Tämä on valitettavaa, sillä näistä filosofeista on löydettävissä myös kummallisempi, vaikeammin lähestyttävä puolensa. Kummallista kyllä – tämä puoli näyttää olleen tyystin tuntematon Diogeneelle ja ehkä myös hänen aikalaisilleen.

*Antti Kajas*

## Kirjoitusta kirjoittamisen taidosta

Merja Kinnunen ja Olli Löytty (toim.), *Tieteellinen kirjoittaminen*. Vastapaino, Tampere 2002. 204 s.

Kirjoitusoppaiden julkaisuviikauksesta päätellen instituutiot ja kustantajat ovat oivaltaneet asian tärkeyden. Mitä se kertoo akateemisesta opetuksen ja tieteen tarpeista? Ainakin sen, että kirjoitustaidon ei enää oleteta kuuluvan pelkästään koulussa opittuun kansalais-taitoon, jota kynäilijä ainekirjoituksesta vartuttuaan kykenisi vaivatta sovelta-maan eri tekstilajeihin. Kirjoittamisen asemaa akateemisessa opetuksessa on alettu vahvistaa myös perinteisten proseminaarien ja seminaarien ulkopuolella.

Aihetta käsittelevän kirjallisuuden tarve kytkeytyy moniin ajankohtaisiin kysymyksiin. Yhtäältä tieteellisen kirjoittamisen kursseilla kehitetään yhtä erityisesti humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla keskeistä tuotannon välinettä. Ilman kirjoituskykyistä opiskelijaa tai tutkijaa ei synny opin-näytteitä ja siten yliopistojen tulostit-tareiden tunnistamaa tulosta. Toisaalta